

Сучасна Індія

УДК 94(540)+327

О. І. Лукаш

ІНДІЯ – 70 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОГО РОЗВИТКУ (РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ СКЛАДОВИХ) ¹

За 70 років незалежного існування (тобто офіційно з 15 серпня 1947 р.) Індія подолала великий та унікальний шлях розвитку. Наприкінці 40-х років минулого століття мало хто міг би уявити досягнення цього грандіозного поступу. Країна здобула незалежність після майже 200-літнього колоніального гноблення й постала перед усім світом із важким тягарем внутрішніх і зовнішніх проблем. Як вдалося цій країні, маючи величезне бідне населення, високу смертність, масову неписьменність, складні етнонаціональні й конфесійні конфлікти, відсталу економіку та комплекс нерозв'язаних міжнародних проблем, здійснити унікальні зрушення у процесі національного розвитку? Як Індії вдалося за короткий термін стати одним із головних лідерів Руху неприєднання, а згодом (усього за кілька десятиліть) увійти в групу шести країн світу, що найбільш стрімко розвиваються? Більше того, як вона змогла стати лідером одного з найвпливовіших регіональних і світових центрів ?

Відомо, що в сучасному світі акценти цивілізаційного розвитку поступово зміщуються на Схід, де спостерігаються важливі регіональні процеси, що супроводжуються складними *доцентровими* рухами. Одним із найважливіших центрів, що очолює такий процес у південно-азійському регіоні, є Індія. Як відбувається цей процес нині, і що саме вплинуло раніше на його генезу й сучасний характер? Чи спрацювала тут ідея *єдності в різноманітності*, чи ефективніше діяли чинники «роз'єднання»? Чи була релігія (релігійно-філософська система) чинником «єднання» (доцентрових тенденцій) і як вона впливала на «людську еволюцію» як найважливіший цивілізаційний чинник?

Доцентрові тенденції, що спостерігаються в регіоні Південної Азії мають як спільні ознаки з аналогічними процесами в інших світових регіональних об'єднаннях, так і свої специфічні особливості [6].

Традиційне гасло еволюції Індії впродовж багатьох років – «*єдність у різноманітності*», на наше переконання, може стати *ключовим положенням* для вивчення й аналізу означених явищ у цьому ареалі світової цивілізації. Він видається своєчасним, актуальним і новаторським і в площині дослідження перспектив переходу сучасного світового устрою до багатополюсної структури («багатоцивілізаційної», «різноманітної»). Ідея «багатоваріантності» (цивілізаційної, соціокультурної тощо) була досить близькою Індії й регіону Південної Азії через певні історико-цивілізаційні обставини в минулому й наразі видається провідною з погляду геополітичних і геоекономічних змін. Величезна країна (Індія) і ще масштабніша територія (Південна Азія) впродовж усіх історичних епох відрізнялися високим рівнем асиметричності й різноманітності: мов, релігій, народностей і народів, союзів і держав. Регіону зі складним і тривалим періодом культурно-цивілізаційного становлення, насиченого конфліктами, війнами, протистояннями, неодноразово пророкували розпад на окремі частини. Навпаки, усупереч добре відомим прикладам напруги, у тому числі релігійно-етнічної, цього не сталось [2, 206–210].

Що ж було доцентровим рушієм, який стримував ці явища впродовж останніх 70 років? Безперечно, це була врівноважена, обміркована, гуманістична за своїм корінням позиція (політика) керівної еліти (передусім індійської), в основі якої традиційно були культурно-цивілізаційні, світ-системні принципи, сформовані ще за глибокої давнини. Вони дійшли в сучасне соціальне, економічне й культурне життя Індії та країн Південної Азії з глибини століть, легендарної «Рігведи» – трактату релігійних гімнів (й найдавнішої з Вед). У «Рігведі», власне, був заданий певний канон мислення, що склався згодом в індуїзм [1].

Основна ідея зведених знань, викладених у «Рігведі», – космічна суть – Брахман: перший значний крок до абстракції, підґрунтям якої були міркування про нерозривність життєвих форм, тотожність усього живого («що дихає»), співвідношення думки й мови, про слово як вираження принципу буття. Брахманізм став своєрідним способом пристосування найдавніших світоуявлень до нових історичних умов. У заключній книзі «Рігведи» (Мандала, X) подано одну з кількох чинних тоді космогонічних версій, у якій головною особою був Пуруша – першолюдина й першожертва, оскільки саме він дав початок Всесвіту частинами свого тіла.

Згідно з одним із найважливіших постулатів індуїзму, смерть – це крок до нового образу й нового рівня духовності, а життя – ланцюг

нескінченних змін. Універсальним законом, якому підкорявся цей кругообіг, була *карма* – одне з найбільших інтелектуальних завоювань індійського світогляду. *Кармою* (діянням) визначалось місцеперебування душі залежно від суті вчинків. Цей принцип став чи не основним для всієї індійської цивілізації.

Головна особливість полягала в тому, що людина, усвідомлюючи свою (як і всього живого) підпорядкованість універсальному закону (*кармі*), усе ж залишалася *вільною* у своїх діях. Відповідно до вчення про «*мокшу*» кінцевим результатом духовних перевтілень мало бути возз'єднання з загальною (вищою) душею, тобто досягнення вищої реальності. Різні її іпостасі йменувалися: Брахман (першооснова духовності), Атман (її проекція на особистісний рівень), Пуруша (вища душа), Тот (невимовне блаженство), Ом (певне абстрактне поняття, що поєднує всі вищезазначені сенси). Надзвичайно цінним є те, що ідея *єдності в різноманітності*, сформульована в «Рігведі», стала стрижневою для всіх пізніших, похідних від неї релігійних (філософських, політичних) систем [2].

Більш того, вона стала базовою для формування таких цивілізаційних ознак, як традиціоналізм, гуманізм, непротивлення злу насильством, поступовість і виваженість рішень, а також шанування родини як вищої цінності суспільства, шанобливе ставлення до матері, батьків, старших представників суспільства, до своєї релігії, країни, держави, інших (різноманітних) релігій, народів, держав. Здебільшого вони склали цивілізаційний стрижень Індії й значною мірою всієї Південної Азії, визначивши цивілізаційну структуру регіону й цивілізаційні, релігійно-світоглядні переваги порівняно з іншими релігійно-цивілізаційними ареалами (полюсами) сучасної світ-системи. Саме в цьому розумінні вони сприяли розвитку *доцентрових тенденцій* у самій Індії та регіоні загалом, насамперед в аспекті соціокультурних, цивілізаційних цінностей [6].

Логічне продовження цього процесу полягало в тому, що найважливіші з розглянутих цивілізаційних ознак справили визначальний вплив на формування всіх основних принципів зовнішньої та внутрішньої політики Індії, перетворивши її в наш час на потужну південноазійську регіональну державу і найважливіший центр сили у світі.

Аналізуючи цей процес, необхідно зазначити, що впродовж останніх 70 років політичні еліти країни (незалежно від партійної та релігійної приналежності та комплексу складних зовнішніх і внутрішніх проблем) поділяли почуття гордоців з приводу величі й самобутності

індійської цивілізації, що є однією з найдавніших у світі, а всі індійці з великою пошаною ставляться до свого культурного надбання. Тому *цивілізаційний аспект*, безперечно, має бути врахований для вивчення соціально-культурного й економічного розвитку, а також зовнішньої, передусім *регіональної, політики* Індії.

Проаналізувавши головні етапи розвитку цієї цивілізації з далекої давнини, можна чітко зрозуміти, що основоположна та неперевершена ідея (а далі – принцип) «єдності в різноманітності» була єдиною можливою за індійських умов. Отже, цивілізаційний вимір здебільшого визначає сприйняття цієї країни у світі, а також її міжнародну поведінку і стратегію, насамперед *регіональну*, що базується саме на стародавніх індійських традиціях толерантності, гнучкості, гармонії й мирного співіснування. Цивілізаційні особливості Індії базуються на цінностях стародавніх традиційних індійських релігійно-філософських систем: передусім *індуїзму*, а також *буддизму* та *джайнізму*. Ці вчення (релігії), що мають спільну основу, і досі визначають менталітет нації та абсолютно всі напрями суспільного життя індійців, у тому числі стратегічну лінію поведінки на міжнародній арені, насамперед у межах регіону Південної Азії [див. докл.: 2].

Найважливішими й невід’ємними цивілізаційними складовими цих систем і вчень були стрижневі поняття й концепції, що відіграли кардинальну роль у формуванні системи відносин Індії з країнами регіону й сприяли поступовому формуванню особливої, специфічної *південноазійської моделі* регіоналізації. До них необхідно віднести філософсько-світоглядне поняття *мандали*, релігійно-філософське поняття *ахімси*, унікальну концепцію *гандизму*, систему принципів міжнародних відносин «*панча шила*» тощо.

Якщо звернутися до короткого аналізу цих понять і принципів, можна дійти висновку про найважливіші цивілізаційно-релігійно-філософські фактори, що суттєво вплинули на весь спектр формування міжнародних відносин у регіоні та якими пояснюються особливості генезису, специфіка напрямів і форм історичних і сучасних зв’язків Індії з іншими країнами регіону [9].

Значний вплив на систему міжнародних відносин, особливо її регіональний аспект, відіграло концептуальне поняття *мандали*. Необхідно підкреслити, що *мандала* – це староіндійське й буддійське поняття (концепція, світогляд), воно, безперечно, є своєрідною основою у підходах до *структури* всієї системи міжнародних відносин, їх форм, ієрархії, підпорядкування, характеру взаємодії. Походить назва – *мандала* – із санскриту і уявляється як складне сакральне явище. У

староіндійській літературі воно символізувало поняття: коло – куля – орбіта – колесо – країна – суспільство – *інтеграція*. Мандалами також називаються частини староіндійського епосу – «Рігведи» (вона ніби об'єднує ці окремі частини в єдине ціле, з'єднуючи їх спільною, головною ідеєю).

Надалі в буддійській традиції термін *мандала* набуває нових, додаткових і досить важливих значень. У графічному вимірі вона набуває форми як магічна діаграма, а у філософському значенні – як концепція Всесвіту і є своєрідною «картою космосу». *Мандала* як магічна діаграма та як «карта космосу» являє собою коло з чітко визначеним центром. Це коло вписане у квадрат, що так само вписаний в інше (більше) коло. Зовнішнє коло – Всесвіт, а внутрішнє коло – осереддя Бога чи іншого важливого сакрального об'єкта. Квадрат орієнтований по сторонах світу і має з кожного боку виходи, тобто «ворота до Всесвіту», а саме поле квадрата поділене на чотири частини (кожна має свій колір і символізує певну частину світу). Найважливішу, п'яту частину, утворює безпосередньо центр (ядро).

Цікавим є те, що графічне зображення *мандали*, зазвичай, було в основі зведення стародавніх релігійних храмів, а саму *мандалу* часто зображували на стелі чи підлозі храму. Такі малюнки можуть бути рельєфними чи плоскими й зображуватись на різних сакральних атрибутах і символах, але завжди мають у собі філософсько-релігійне значення *єдності*, чіткого підпорядкування, важливості й значущості центру, рівномірності й взаємообумовленості інших частин, а також співвідношення єдиного й цілого [4, 55–56].

Зазначимо, що саме таку ситуацію ми спостерігаємо, коли аналізуємо структуру сучасного південноазійського регіону: чітко визначений центр (Індія), навколо якого інші частини (регіональні країни), що тяжіють до цього центру (ядра), значною мірою підпорядковані йому, взаємозалежні, взаємообумовлені й об'єднані єдиним колом регіональних аспектів (або регіональних завдань).

Із давніх-давен в індійців існувало й чітке розуміння *загальнонаціонального інтересу*, адже будь-яка держава (нація) прагнула до миру, процвітання й розвитку, і кожний, хто підтримував і поважав такі державницькі інтереси й не заважав їм, ставав другом. Окреслені підходи поступово вибудовували переважно *двосторонню* («двобічну») *форму* внутрішньорегіональних взаємодій і контактів (тобто Індія розвивала відносини з кожною іншою державою регіону на двосторонній основі), що згодом перетворилось на одну з головних

особливостей регіональної політики Індії й процесу регіоналізації в межах Південної Азії.

Вірогідно, принципи, що дійшли з глибини цивілізаційних засад, наклали особливий відбиток на сучасні міжнародні, у тому числі регіональні, відносини, зумовивши специфіку й важливі особливості як двосторонніх, так і багатосторонніх зв'язків Індії з країнами регіону. Вони, безперечно, зумовили доцентрові регіональні процеси, стали прообразом сучасної *регіональної інтеграції*, що характеризується неординарним комплексом проблем, питань і певних досягнень.

Одним із прикладів реалізації на практиці ідеї *єдності у різноманітності* в регіональних відносинах Індії з країнами-сусідами може бути діяльність SAARC² – міжнародної регіональної організації південноазійських країн (створена 1985 року). Принципи роботи SAARC визначаються традиційними цивілізаційно-світоглядними поняттями, концепціями, що прийшли з далекої давнини: регіональна кооперація має відбуватись на основі взаємоповаги і суверенітету (ненасильства), територіальної цілісності й незалежності країн-учасниць, невтручання у внутрішні справи одна одної, на основі принципів мирного співіснування; багатостороння співпраця не повинна заперечувати налагоджені двосторонні контакти, а здійснюватися паралельно. Центральне місце у структурі SAARC, безперечно, посіла Індія – як ядро, провідна держава (пам'ятаємо структуру колеса-мандали). Логічним є й те, що в прийнятій символіці SAARC відбилися всі ці традиційні моменти: символічні долони тримають квітку-коло з семи (за кількістю країн регіону) менших кружалець-країн (одна – у центрі, шість інших – її оточують) [8].

На прикладі діяльності SAARC ми можемо бачити життєздатну силу, роль та значення ідеї *єдності в різноманітності* в напрямі розвитку південноазійської *економічної інтеграції*. За різних причин та обставин вона відбувалася повільно та складно, але певний прогрес спостерігався зажди.

Беручи до уваги ці та багато інших важливих позитивних змін, можна дійти висновку, що в регіоні Південної Азії нині справді формується своєрідна, унікальна модель регіоналізації, що суттєво відрізняється від інших регіональних моделей світу. Найважливіша особливість південноазійської моделі регіоналізації обумовлена географічними та історико-культурними особливостями регіону й пов'язана зі структурною і системною *асиметрією*, що накладає відбиток і має великий вплив на весь процес регіоналізації в Південній Азії.

Саме цією обставиною обумовлюється особливий, надзвичайно високий статус регіональної держави – Індії – та специфіка її регіональної політики (що теж є унікальним у світовій регіональній практиці). Ще одна найважливіша особливість регіоналізації в Південній Азії визначається специфікою інтеграції та співвідношенням у її процесі *економічних і культурно-цивілізаційних факторів*; докладний аналіз останніх є показником відставання першого (економічного) й досить успішного просування іншого (цивілізаційного), який на нинішньому етапі розвитку регіоналізації відіграє *провідну* роль, стимулює та об'єднує країни регіону.

Зауважимо, що наприкінці минулого тисячоліття стало очевидним – біполярний або однополюсний світ не відповідає як культурно-цивілізаційним реаліям, так і соціально-економічним характеристикам сучасної світової системи, у структурі якої змінюється параметри співвідношення між Заходом і Сходом. Більш того, останнім часом стали найчіткіше виявлятися *цивілізаційні відмінності* різних регіонів світу. У цьому контексті на Сході виразно стала простежуватися тенденція до відчуженості від багатьох цінностей Заходу, від західної (у тому числі, європейської) цивілізації. Культурно-цивілізаційні чинники, разом із економічними й політичними, дедалі наполегливіше стали визначати *регіоналізацію* як провідну тенденцію світового прогресу. Розвиток цієї тенденції надалі може сприяти переходу світової системи саме до багатопольярного й *багатоцивілізаційного світу*, із посиленням інтеграції всередині окремих регіонів, із однієї сторони, і виявленням суттєвих міжрегіональних протиріч, із іншої.

Під терміном *регіоналізація* розуміють два різні явища (процеси) – формування регіональних держав та їх регіональної політики (перший тип відносин) і розвиток інтеграції, тобто формування регіональних інтеграційних угруповань або об'єднань (другий тип відносин). Паралельне існування двох процесів – явище досить суперечливе [11]. По-перше, регіональні держави зацікавлені в наданні формального статусу своїм відносинам із суміжними державами. По-друге, наявність регіональних відносин першого типу може перешкоджати переростанню їх у другий тип, оскільки це здатне порушити характер відносин у системі провідна держава – підлеглі (залежні) держави, що й відбувалося за біполярного періоду. Важливою відмінністю за сучасних умов є те, що ці два процеси можуть не суперечити один одному через ситуацію у світі, що змінилась. Причому в розвитку цих процесів, окрім економічних і політичних чинників, дедалі більшої ролі набувають цивілізаційні.

Серед регіональних держав слід особливо виділити азійські країни-велетні – Індію та Китай. У найближчому майбутньому вони можуть стати суперниками в боротьбі за лідерство, але чи зможе хтось із них стати справжнім лідером – залежить від взаємодії дуже багатьох чинників [5]. Останнім часом азійські гіганти беруть найактивнішу участь у процесі *регіоналізації*. Тут треба зазначити значні досягнення Індії, якій до певної міри вдалося призупинити негативні відцентрові тенденції, що виникли в Південній Азії. Одним із найважливіших результатів цього процесу стало саме створення SAARC .

Свого часу багато авторів зазначали, що діяльність цієї організації не давала очікуваних результатів, у тому числі в економічній галузі. Проте слід врахувати, що це перша регіональна організація в Південній Азії, що була змушена долати значну кількість уже перелічених проблем. Водночас, одне з найважливіших досягнень SAARC – це створення постійного механізму для проведення неформальних зустрічей і дискусій лідерів країн Південної Азії. Зусилля, спрямовані на розвиток внутрішньорегіональних економічних зв'язків, знайшли віддзеркалення у створенні й наполегливому розвитку *зони вільної торгівлі* в регіоні, що дало можливість різко збільшити торговельний обіг, взаємні інвестиції, підвищило рівень інтеграції в цьому регіоні [13; 14].

Щодо *регіональних інтеграційних організацій* варто зазначити, що вони є добровільними об'єднаннями низки країн конкретного регіону, заснованими на міжнародних угодах для досягнення певної спільної проголошеної мети, зазвичай, у галузі економіки. Водночас стійкість і стабільність об'єднання посилюється, якщо збігається й політична мета країн, що засновують регіональний союз. Надзвичайно важливим, засадничим є і чинник цивілізаційної єдності. Однак практичний досвід є показником того, що створення ефективного регіонального об'єднання можливе лише за відносної рівності потенціалів держав, що беруть у ньому участь, а якщо його немає, виникають суттєві проблеми. Вочевидь, що ця обставина значною мірою пояснює ті труднощі, із якими Індія й стикається в межах провідного регіонального об'єднання Південної Азії (SAARC).

Саме ефективність регіональних економічних угруповань нерідко залучає нових членів, тим самим просторово розширюючи цей сегмент світового господарства. Однак найбільша вигідність, а часто-густо й найбільша безпека дій усередині об'єднання через послаблення зовнішньої конкуренції та посилення перемовних позицій ведуть до випереджального зміцнення *внутрішньорегіональних зв'язків*

порівняно з міжнародними (глобальними). Тобто, після досягнення певного моменту («критичної точки») регіоналізація починає стримувати глобалізацію, оскільки остання може виявитися менш вигідною й більш ризикованою. У цьому сенсі особливо цікавими видаються азійські гіганти в їх прагненнях і реальних можливостях досягнення статусу провідних регіональних лідерів, у їх ролі та впливі на зміну характеру глобального розвитку, а саме переходу до багатоцивілізаційного, *багатополюсного світу*.

Глобалізація й регіоналізація є процесами взаємопов'язаними й водночас суперечать одна одній, оскільки всі країни є як об'єктами, так і суб'єктами глобалізації і регіоналізації. Як відомо, процеси глобалізації зумовлюються насамперед необмеженою конкуренцією і вимагають від своїх суб'єктів підвищення ефективності на всіх напрямках (саме тому вона надзвичайно утискає інтереси менш розвинутих країн). Регіоналізм і процеси в межах *регіоналізації* більшою мірою відповідають інтересам усіх (сильних і слабких) країн-учасниць, причому не лише економічним, а й політичним, соціальним, цивілізаційним [12].

Вочевидь у середньо- і довгостроковій перспективі *система регіональних відносин в Азії*, а також світовий порядок у цілому, зазнають великих і серйозних змін. Особливо важливу роль у цьому процесі, поза сумнівом, відіграватимуть такі азійські гіганти, як Індія через їх колосальні масштаби, унікальні цивілізаційні цінності та величезний економічний потенціал.

70-літній шлях незалежного розвитку Індії в контексті економічних перетворень та акумульованого потенціалу вражає багатьма грандіозними досягненнями, про які могли б лише мріяти Махатма Ганді, Джавахарлал Неру та інші лідери індійського національно-визвольного руху. Серед найбільш вражаючих напрямів досягнень – інформаційні технології, космічні дослідження, ядерні програми, прискорені темпи економічного розвитку, успіхи низки економічних реформ, важливі зрушення в сільському господарстві тощо.

Під значним впливом усього комплексу розглянутих поглядів, принципів, концепцій Індія за 70 років пододала нелегкий і поступовий шлях до набуття статусу провідної країни регіону й *регіонального лідера*, гідно реагувала й відповідала на виклики глобалізації, проблеми біполярного й постбіполярного світу, особливості й численні труднощі регіонального розвитку, пов'язані з процесом економічної інтеграції й культурно-цивілізаційної консолідації. Безперечно, Індія нині є одним із

провідних гравців світової арени на шляху формування мультицивілізаційної регіоналізації. Роль і значення цієї унікальної держави-цивілізації у формуванні багатополюсної структури сучасного світу надзвичайно велика за своїм масштабом і суттєва за своїм змістом [3].

Упродовж останніх 70-і років свого розвитку Індія продемонструвала всьому світові унікальність і значущість цивілізаційних цінностей, історичну роль і сучасне бачення *єдності в різноманітності* як основоположної ідеї національного розвитку, що дає напрям до розв'язання найскладніших проблем внутрішньої та зовнішньої політики держави. Вона набула значного досвіду подолання складних перешкод у збереженні єдності в країні та стабільності в регіоні, стала прикладом національної самодостатності й міжнародної толерантності, що може бути, безперечно, цікавим і корисним для багатьох країн світу, у тому числі й сучасної України.

Досліджуючи низку актуальних питань, пов'язаних із проблемою існування сучасної України в глобалізованому світі та визначенням подальшого шляху її розвитку, і розуміючи складність вибору для нашої країни євроінтеграційних альтернатив та вирішення питань війни і миру, видається доцільним приділити особливу увагу «азійському вектору» глобальних трансформацій і взаємодій. Такий підхід стосується як розвитку різнобічних контактів і взаємовигідної співпраці з провідними азійськими країнами (до яких належить Індія), так і доцільності ретельного вивчення закономірностей та особливостей процесів *регіоналізації* в Азійському ареалі світової системи, місця й ролі в цьому процесі «азійських цивілізаційних цінностей», а також методів і специфіки стрімкого соціально-економічного розвитку найбільших азійських держав. Дослідження та науковий аналіз цих явищ на прикладі Індії та регіону Південної Азії, безперечно, можуть бути корисними для України в пошуках ключових, пріоритетних напрямів у розв'язанні складних проблем сучасності.

ПРИМІТКИ:

¹ Подана в цьому збірнику стаття є виправленим і доповненим варіантом статті автора: Лукаш О.І. «Єдність у різноманітності» як головна особливість розвитку індійської цивілізації // Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; редкол.: О.І. Лукаш та ін. – К., 2015. – С. 51 – 60.

² SAARC – South Asian Association for Regional Cooperation.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА:

1. Див. докл.: Rig Veda. A Metrically Restored Text with an Introduction and Notes: [original translation from Sanskrit with introduction and notes]. – Harvard: Harvard university Press, 1994. – 598 p.
2. Див. докл.: Борділовська О. А. Еволюція зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія у постбіполярний період / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. – К., 2011. – 433 с.
3. Лукаш О.І. Індія і Китай у глобальних еволюційних процесах // Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету; відп. наук. ред. О.І. Лукаш. – К., 2016. – С. 59–81.
4. Лукаш О.І. «Єдність у різноманітності» як головна особливість розвитку індійської цивілізації // Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; редкол.: О.І. Лукаш та ін. – К., 2015. – С. 51–60.
5. Лукаш О.І. Індія і Китай як визначальні джерела створення нового світового порядку: на шляху мирного співіснування та мультикультурної демократії // Глобальна периферія в ХХІ ст.: засади, закономірності та умови цивілізаційного ренесансу: збірник наукових праць / за загальною редакцією д.і.н., проф. Гури В.К.; НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К., 2014. – С. 202–224.
6. Лукаш О.І. Інтеграційні аспекти процесу регіоналізації в Південній Азії: співвідношення доцентрових та відцентрових тенденцій // Дослідження світової політики: Збірник наук. праць / ІСЕМВ НАН України. – Вип. 1 (62). – К., 2013. – С. 155–176.
7. Лукаш О.І. Індія і регіон Південної Азії: «єдність у різноманітності» // Тези ІІІ Всеукраїнської конференції індологів, 30 січня 2013 р. / НАН України, Всеукраїнська асоціація індологів, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Посольство Республіки Індія в Україні. – К., 2013. – С. 9–11.
8. Лукаш О.І. Індія і країни Південної Азії у вимірі інтеграційних процесів: роль та значення SAARC // Дослідження світової політики: Збірник наук. праць / ІСЕМВ НАН України. – Вип. 2 (59). – К., 2012. – С. 38–50.
9. Лукаш О.І. Індія і південно-азійська модель регіоналізації (роль та значення цивілізаційно-релігійного фактора) // Світ ХХІ ст. Взаємодія «Північ–Південь» у вимірах перспектив глобального співіснування: Матеріали Міжвідомчої науково-теоретичної конференції (м. Київ, 21 червня 2011 р.). – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2012. – С. 85–90.
10. Лукаш О.І. Індія: специфіка процесів глобалізації (порівняльний аналіз з Китаєм) // Тези ІІ Всеукраїнської конференції індологів, 5–6 червня 2007 року (До 60-річчя незалежності Індії та року Індії в Україні) / НАН України, Всеукраїнська асоціація індологів, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Посольство Республіки Індія в Україні. – К., 2007. – С. 3–5.
11. Лукаш О.І. Региональная политика Индии в условиях глобализации на рубеже ХХ – ХХІ в. // Индийские исследования в странах СНГ. Материалы научной конференции / РАН, Институт востоковедения РАН. Культурный центр им. Дж. Неру. Посольство Индии в РФ. – М., 2007. – С.382–399.
12. Лукаш О.І. Индия и особенности процесса регионализации в Южной Азии // ICANAS XXXVII: International Congress of Asian and North African Studies. Abstracts. – Vol. 3. – Moscow: Organizing Committee of ICANAS XXXVII, 2004. – P. 804–806 (рос. і англ. мовами).
13. SAARC: Charter. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.saarc-sec.org/SAARC-Charter/5/>.
14. SAARC: Area of Cooperation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.saarc-ec.org/areaofcooperation/detail/>